

**Roger van de Velde
postuum.**

„Ik meen dat het onbelemmerd neerschrijven van mijn ervaringen, afgezien van een behoefte aan innerlijke bevrijding die veel te lang aan banden werd gelegd, mijn beste kans op rehabilitatie is, en wellicht het enige middel om mijn gehavende gemoedsrust te herwinnen.” Deze woorden schreef Roger van de Velde op een van de laatste bladzijden van zijn „pamflet” *Recht op antwoord*. Dit pamflet schreef de betreurde

auteur in een „Inrichting voor Sociaal Verweer” te Turnhout in december 1968.

Op zaterdag 30 mei 1970, anderhalf jaar later dus, overleed de 45-jarige Roger van de Velde op een Antwerps café-terras, volgens de officiële versie „door het overmatig gebruik van palfium en alcohol”. In feite was hij het slachtoffer van het Belgische penitentiaire systeem. Van de Velde werd toxicomaan tegenwil-en-dank toen hij in 1959 als maaglijder een nieuw wondermiddel voorgeschreven kreeg: palfium. Achteraf bleek dit uiterst sterk verslavend spul te zijn, zodat in korte tijd een groot aantal palfiumanen opdook in binnen- en buitenland. Toen later het middel nog slechts op doktersvoorschrift verkregen kon worden, maakte de auteur zulke voorschriften na. Zo kwam hij in aanraking met het gerecht in september 1962. Na een psychiatrisch „onderzoek” van 25 minuten werd de man „erg geestesgestoord” verklaard. Omdat er in België op dat ogenblik geen aangepaste instellingen bestonden voor toxicomanen (nu is er één), werd de ongelukkige over een periode van acht jaar - onderbroken door kortstondige invrijheidstellingen - opgesloten in achtereenvolgens de drie penitentiaire gekkenhuizen waarover België beschikt, de zgn. „Inrichtingen van Sociaal Verweer”, met name te Doornik, Merksplas en Turnhout. De eerste dimensie van *Recht op antwoord* bestaat dan ook hierin dat de auteur in een indrukwekkend pamflet (dat echter de wetten van de Cartesiaanse logika streng eerbiedigt) schrijnend reveleert wat er met hem en andere op kleine misdrijven betrapte toxicomanen gebeurt: vrouw en kinderen achterlaten, geen diepgaand on-

derzoek, geen kans op genezing, steeds maar slaapmiddelen om kalm te blijven, zijn evenwicht en persoonlijkheid moeten terugvinden tussen een allegaartje van kinderverkrachters, lustmoordenaars en pyromanen... Het enige wat hem kon genezen, het schrijven-zelf, werd hem zo goed als onmogelijk gemaakt. Toch slaagde hij erin zijn verhalenbundel *Galgenaas* (1966), geschreven op de rugzijde van folders en in de rand van kranten, naar buiten te smokkelen. Roger van de Velde vergelijkt zijn situatie met die van Daniël en andere dissidenten in de Sovjet-Unie. De parallel met gelijkaardige gevallen valt negatief uit voor België, want Sagan, Malaparte, Vinken-oog, Cocteau, Prévert, Baudelaire, Artaud enz. werden of worden niet opgesloten, terwijl anderzijds auteurs als Chessman, Genet, Sarrazin, Guareschi en Malaparte ongehinderd vanuit de gevangenis mochten publiceren.

Maar, net zoals de *Max Haveelaar*, waar hij zich overigens vaak op beroept, heeft het werk van Roger van de Velde een dubbele bodem: behalve het geëngageerde, aanklagende facet is er vooral de therapeutische functie van het schrijven, zoals die in het citaat, waar ik dit stuk mee begon, reeds tot uiting kwam. Zijn poging tot uiterste objectiviteit en zijn rustige redeneertrant in *Recht op antwoord* én zijn ironische distantie en intelligente luciditeit van de stijl in zijn verhalenbundels zijn vooral hierdoor verklaarbaar dat Roger van de Velde voor zichzelf in de eerste plaats bewijzen wil volkomen normaal te kunnen redeneren en denken. Wat inhoudelijk nog onvolkomen zou blijven en niet voldoende overtuigen, wordt via dit vorme-

lijke aspekt meteen overduidelijk: deze krankzinnig verklaarde man schrijft het meest heldere en ironische proza sinds Elschot! Dat is, dunkt me, de diepste zin van Roger van de Velde's schrijverschap.

Bij zijn dood had de auteur reeds een zekere bekendheid dank zij zijn verhalenbundels *Galgenaas* (1966), *De slaapkamer* (1967), en *De knetterende schedels* (1969) en zijn pamflet *Recht op antwoord* (1969). Maar eigenlijk wil ik het hebben over zijn postuum verschenen werk: de verhalenbundels *Kaas met gaatjes* (1970) en *De dorpsveroveraar* (1973) en de „farce” *Tabula rasa* (1970).

Kaas met gaatjes is zoveel als het symbool van het leven, dat een prozaïsch stuk kaas is, maar de gaatjes „wil ik echter beschouwen als de fantasie en ik zou bijna durven zeggen de poëzie, die mij gedeeltelijk met het bestaan van kaas kunnen verzoenen”. De luchtige wijze om een schrijvende „Gesellschaftsunfähigkeit” en de therapeutische functie van de taal onder woorden te brengen, blijft typisch voor deze verhalenbundel. Minder dan ooit kan Roger van de Velde hier weerstaan aan „de vermaledijde heerlijkheid waar die Elsschotiaanse gouden vogel jubelt”, m.a.w. aan het schrijverschap zoals de auteur dat bepaalde in deze slotzin van *Recht op antwoord*. In het licht van zijn verwantschap met Elschot is het ook niet toevallig dat de ik-persoon uit *Van de hoeren naar de vrouwenarts* instinktief „elke vorm van week romantisme of zelfbeklag” schuwt. Bepaalde symbolen verdunnen nochtans de ironische eierschaal rond de kern van zijn reddeloze levensangst, zijn zwar-

te bestaan. Zo verwijst, net als bij Ward Ruyslinck, een fysiek gebrek vaak naar een fundamentele „mal du siècle”: Sabine uit *Sabine over Poesjkin* heeft niet toevallig een misvormde voet, terwijl de ik-persoon uit *Van de hoeren naar de vrouwenarts* een wijnvlek op de kaak heeft. De schelp rond het eiroot wordt nog dunner in het mooiste verhaal uit de bundel *Kaas met gaatjes*, met name *Côtes de Kabylïë*. De ik-persoon uit dit verhaal is een „altera persona” van Roger van de Velde zelf, een afsplitsing, een dubbelganger. Palfium is hier vervangen door wijn, maar beide zijn Ersatzmiddelen in het vergeefs zoeken naar „paradis artiëls”. Type-rend is ook dat de ik-persoon zich vereenzelvigd met figuren uit de wrange gedichten van Marnix Gijsen, een ander aan de auteur verwante figuur. Het tijdelijk verdrijven van zijn diepe onrust om het bestaan, de neutralisering van de knagende lintworm in zijn ziel, moet dan gebeuren met een vulgair Algerijns wijntje, „Côtes de Kabylïë”, bij gebrek aan financiële middelen. Emma, zijn vrouw, tracht hem te helpen, maar de ontmoeting met Gustaaf Hens zal beslissend worden. Deze eks-alkoholist is een andere afsplitsing van de auteur, zodat we hier mogen spreken van een polyfoon verhaal. Ook Hens wou zijn levensverdriet kapot drinken, raakte ontslagen, werd eenzaam, kreeg tweemaal een delirium tremens en kwam ten slotte terecht in de onvermijdelijke „zogenaamde psychiatrische instellingen”. Jeanne, een volkse kafé-bazin, leerde hem slechts in gezelschap te drinken, het begin van een moeizame genezing. Hens is duidelijk Van de Velde's wensdroom. Jeanne de voor hem niet opduikende

engelbewaarder. Tragisch-onnatuurlijk klinkt dan ook het einde van dit prachtige verhaal, als Emma een keer met de ik-persoon meedrinkt, braakt en hem daardoor tot een katharsis brengt. Deze zuivering, waarbij schuld en angst hun prooi loslaten, mocht Roger van de Velde tijdens zijn leven niet meemaken... Dezelfde problematiek was er reeds, zij het met verdovende middelen i.p.v. wijn, in *Margaritas ante porcos* uit *De knetterende schedels*.

Tabula rasa is een „farce”, waarin Roger van de Velde probeert zijn tragisch schrijversbestaan humoristisch op te kloppen tot luchtig schuim, het vliegende niets. Deze parodie op de literaire kiekjesgeest in Vlaanderen roept herinneringen op aan gelijkwaardige werken als *Verrek martelaar* (Willy Lauwens), *Ljoeba's buik* (Dimitri Frenkel Frank) en *In beslag genomen* en *Lang weekend* (Walter van den Broeck). De zelfrelativering krijgt bij Van de Velde echter een bittere bijmaak, die de humor vertroebelt. Hier werd een poging gedaan om alles, ook het schrijverschap, te relativeren in de ik-figuur, een kapper die dichter wordt. Hij brengt het zelfs, tot de trots van zijn vader, tot verantwoordelijk uitgever van „Tabula rasa”, een literair tijdschrift, zonder het perikuleuze van die functie te beseffen. We maken met wrange glimlach mee hoe de kapper evolueert volgens de mode, van zwaarmoedig-romantische verzen („een late nabloeï van Welt-schmerz”), via het eksperimenterende stadium der Vijftigers tot geëngageerde gedichten, hoofdzakelijk zijn strijdbaar gedicht over Biafra. De man zal zijn zoon William noemen naar Shakespeare en engageert zich - ge-

bruik makend van zijn kappers-
kliënteel voor afzet en reclame-
hals over kop in „Tabula rasa”,
zoals we Laarmans dat zagen
doen in diens kaas-avontuur. We
maken het mee hoe de kapper
het kappersberoep gaat onder-
werpen aan een eksistentialis-
tisch onderzoek en, na een por-
nografisch stuk van ene Kals in
het tijdschrift, de politie aan de
deur krijgt. Het Tabula rassa-
avontuur loopt gelukkig nog
goed af. Deze „conte philosophi-
que”, waarvan ook Marnix Gij-
sen het recept heeft, spitst zich,
behalve op zelf ironie en -rela-
tivering, ook sarkastisch toe op
het pseudo-literaire volkje, de
rioolratten van de literatuur.
Een zuivere karikatuur (onze li-
teratuur telt er niet zoveel) is
het portret van redakteur Jo-
han-Emmanuel Daelman (Jan-
Emiel Daele), dwepend met en-
gagement, revolutie, Marcuse en
vooral met de Matsijs, de Ant-
werpse literaire kroeg. Ook het
holle verbalisme van de redak-
tievergaderingen van „Tabula ra-
sa” wordt scherp geobserveerd.

Gijseniaanse „contes philoso-
phiques” vind je ook terug in
Van de Veldes vermoedelijk al-
lerlaatste verhalenbundel, *De
dorpsveroveraar*. Vaak begint de
auteur zijn verhaal met de idee
zelf, die hij deduktief uitwerkt,
a.h.w. illustreert met een voor-
beeld. Ook voor Van de Velde
is het verhaal slechts een kap-
stok om een moraal aan op te
hangen. Gijseniaans zijn ook de
sarkastische pointes waarmee
de verhalen meestal eindigen en
die weinig illusies laten over de
zwakke, kleine mens, voor wie
materieel welvaart en sukses zo-
veel belangrijker blijken te zijn
dan idealen en geestelijke waar-
den. Toch schrijft Van de Velde
ook hier weer in de eerste
plaats voor zichzelf. Het is erg

typisch dat de ik-persoon uit
Frigide, een accountant, zichzelf
aanmaant „zakelijk” te werk te
gaan: „Dit moet een relaas wor-
den van feiten zonder subjectie-
ve interpretaties”. De schrijven-
de accountant legt zelf de rela-
tie met de schrijvende makelaar
in koffie, de beroemde Droog-
stoppel. Deze accountant is,
net zoals Droogstoppel en ook
Boorman, de cynische afsplit-
sing van een romantisch idea-
list. De objectiverende zakelijke
tegenpool is dan het masker-ik,
waarachter het echte, kwetsbare
„ik” zich verschuilt en weg-
vlucht, zwaar gewond door de
keiharde wereld. De tragische
ironie om het mensenlot krijgt
een dimensie meer in *Het lang-
ste strootje*: Harry, door een
dom toeval aan dood of vermin-
king ontsnapt, kijkt in de koude
kerstnacht een minuut lang
„naar het glinsterend trapezium
van de Grote Beer in de donke-
re, ondoorgroendelijke hemel”.
Was het toeval dat hem het le-
ven in handen speelde wel een
„gelukkig toeval”, zoals dat
heet? Minder zwart ziet Roger
Van de Veldes wereldbeeld er-
uit in *De bokser*. Ook dit ver-
haal speelt zich af aan de zelf-
kant van de maatschappij. Sam,
een 36-jarige bokser met een
weinig succesvolle carrière, wil
stoppen omdat de angst hem te
pakken krijgt. We staan weer
zeer dicht bij de auteur zelf als
deze angst omschreven wordt:
„Misschien was de angst al ja-
ren in zijn onderbewustzijn ge-
groeid als een onzichtbaar, ge-
voelloos maar verraderlijk kan-
kergezwel dat, plotseling van
oververzadigde rottigheid priem-
end begint te gloeien”. Later
moet Sam nog één keer in de
ring uit geldnood. Hij kan zijn
zwakke Portorikaanse tegenstan-
der niet de genadeslag geven:
hij herkent in Pablo Corrales

het gruwelijke, hallucinante ge-
laat van de met doornen ge-
kroonde Kristus. Het bloed van
de Portorikaan op de arm, ge-
hypnotiseerd door het monster-
achtig gezwollen cyklopenoog
van zijn tegenstander, weigert
hij nog te slaan, te vechten:
„Niet tegen Kristus, die ge-
kwetst, gehoond, vernederd,
bloedend en gekruisigd, toch al-
tijd zelfgenoegzaam de sterkste
blijft”. Een gelijkaardige beleve-
nis trof in *De gekruisigde rat*
(Geert van Beek). Waar de Gro-
te Beer faalt, kan Kristus, het
lam, overwinnen. Ook Roger Van
de Velde kon de „penitentiaire
vergeetputten” van het leven neu-
traliseren door niet te vechten.
Hij kon overwinnen door te ver-
liezen, sterk zijn door zwak te
blijven. En zo het bittere leven
te verdragen tot de zoete dood.

Hugo Bousset

Roger van de Velde: *Kaas met gaat-
jes*, Brussel/Den Haag, Paris-Manteau,
1970. *Tabula rassa*, idem, 1970. *De
dorpsveroveraar*, idem, 1973.

M. Gilliams-nummer.

In februari 1974 verscheen een
nummer van het tijdschrift *Diet-
sche Warande en Belfort* dat vol-
ledig aan Maurice Gilliams ge-
wijd is. Het bevat, naast een
onuitgegeven fragment uit een
roman van Gilliams, *Gregoria*
(1938), een achttal bijdragen
waarin de voornaamste facetten
van het oeuvre van de Antwerp-
se auteur belicht worden, met
uitzondering van zijn essayis-
tisch werk.

Weisgerber betoogt dat *Elias of
het gevecht met de Nachtegalen*
niet alleen een geromantiseer-
de autobiografie is, dit wil zeg-
gen een tekst waarin een auteur
„over zichzelf (schrijft) zonder
zich helemaal bloot te willen
geven” (90), maar dat het ook